

STRATEGIJE ZA SPECIFIČNE NAMJENE¹

Mohamed ISMAIL
Preveo: Ifet MUSTAFIĆ

UDK 371.38:28

DOI: <http://dx.doi.org/10.26340/muallim.v18i72.1622>

Sudjelovanje učenika u evaluaciji

Rutinirani nastavnici su, uglavnom, skloni da na kraju svake nastavne cjeline, kao vid rekapitulacije, postavljaju učenicima pitanja o gradivu koje su upravo zaokružili. Neki nastavnici sastavljaju vlastita pitanja i daju učenicima da na njih pismeno odgovaraju. Ukoliko sam tekst na kraju lekcije sadrži i pitanja, utoliko je posao nastavnika lakši; u tom slučaju on ili ona se mogu pozvati na ta pitanja samo kada daju domaću zadaću. S voljom ili iz nekog drugog razloga učenici se prisile da odgovore na ta pitanja. Najčešće to čine prilično preko volje.

Za promjenu, probajte slijedeći metod i pratite šta se dešava. Najavite učenicima da će sami morati sastavljati pitanja o lekciji koja je upravo završena i da će test iz cjelokupnog poglavlja sadržavati i pitanja koja su oni sami pripremili. Ukoliko u razredu ima petnaest učenika, naprimjer, podijelite ih u pet grupa i tražite da svaka grupa pripremi određen broj pitanja. Neka prva grupa pripremi deset pitanja na koja se odgovara sa "tačno" ili "netačno", druga neka pripremi deset pitanja sa više ponuđenih odgovora, treća deset pitanja sa uparivanjem stvari, četvrta deset

pitanja koja traže da se popune praznine (izostavljane riječi) a peta da sastavi ukrštenicu.

Kada se ovo završi, pokupite sva različito formulirana pitanja, pregledajte cijeli materijal, izbacite ona pitanja koja se ponavljaju u drukčijim formama i utrošite malo dodatnog vremena da ih se prekuca, iskopira i pripremi za podjelu na narednom času.

Napuštanje navike da učenici odgovaraju na pitanja koja je sastavio nastavnik imat će pozitivnog efekta na stav, učenje i uspjeh učenika. Učenici koji su dobili zadatak da naprave ukrštenicu često postanu toliko motivirani da svoj zadatak ponesu kući i satima rade kako bi ga završili.

Sudjelovanje učenika u sastavljanju vlastitih pitanja za testiranje vodi ka boljem razumijevanju, jer tokom procesa sastavljanja pitanja oni se odvažuju da identificiraju pravilne odgovore. Štaviše, ova strategija čini da se oni raduju testu jer su lično imali udjela u njegovom kreiranju. Njihove se oči zacakle od radosti kada ugledaju svoje stavke na stranicama testa i kada rezultati njihovog testiranja pokažu značajan napredak. Učenici su voljni da ponovo sastavljaju vlastita pitanja za lekcije ili poglavlja koja slijede.

Međutim, da bi ova strategija uspjela, presudno je da nastavnik ili

nastavnica uradi svoj dio posla kod finaliziranja pitanja za test, njihovog prekucavanja i cirkuliranja tog materijala na narednom času. Oglušivanje o ovu obavezu rezultat će podričavanjem kredibiliteta nastavnika i prigušivanjem elana kod učenika.

Izvuci i pričaj

Većini učenika i nastavnika je poznata ova vrsta aktivnosti. Obično se izvodi uz logorsku vatru a namjena joj je da uveseli i rekreira, ali uz male preinake može se prilagoditi ambijentu učionice. Kao podsticaj, nastavnik može najaviti da će ova aktivnost zamijeniti redovni kviz, da nosi dvadeset pet bodova i da ulazi u njihovu ukupnu ocjenu.

Nastavnik ili pomoćnik nastavnika treba, na komadićima papira, napisati riječi iz tek završene lekcije. Ovi komadići papira se, potom, izmiješaju i ubace u neku zdjelu. Svaki učenik izvlači po jednu zabilješku iz zdjele i sastavlja pet smislenih rečenica u vezi izvučene riječi ili teme kako bi osvojio dvadeset pet bodova. Kasnije, učenicima se može dozvoliti da sastavljaju rječnike i koriste ih u ove svrhe. Ako u razredu ima dvadeset učenika, svaki bi trebao dobiti po dvije minute za odgovor. Jednog učenika iz razreda treba odrediti da vodi evidenciju za ovu aktivnost.

Može se ponekad desiti da učenici sa sobom donesu papirić s ručno

¹ Šesto poglavlje knjige *Savjeti i djelotvorne strategije u nastavi – za mektebe i*

vjeronauku u javnim školama, American Trust Publication, Plainfield, 1994.

napisanom temom koju dobro poznaju a onda se samo pretvaraju da izvlače papirić iz zdjele. Nastavnik mora biti na oprezu i pobrinuti se da ovaj trik ne prođe neprimijećen.

Nastavnik može modificirati ovu aktivnost i od nje napraviti redovan usmeni ispit koji je dopuna pismenoj evaluaciji znanja. Na taj način će on ili ona vrlo lahko identificirati učenike sa usmenim vještinama kao i one koji imaju poteškoća u artikuliranju svojih ideja. Jedna od koristi ovog truda bit će ta da će se kod učenika, ako Bog da, smanjiti strah od javnog nastupa. Ova izvuci-i-pričaj strategija se može koristiti kao dio ukupnog ocjenjivanja rada jednog učenika.

Šta je to u imenu

Prilikom izbora imena za svoju djecu, mnogi roditelji su motivirani svojom ljubavlju i afinitetom spram nekih islamskih atributa ili karakteristika te željom i nadom da će njihova djeca reflektirati kvalitete koje njihova imena predstavljaju.

Većina naših učenika nosi lijepa i smisljena islamska imena koja odražavaju dragocjene islamske koncepte i vrijednosti i koja se referiraju na Božije poslanike, Allahove atribute i osobine velikih muslimanskih vođa i reformatora. Nažalost, mnoga naša djeca ne cijene svoja islamska imena jer nisu naučili njihov značaj, dok se drugima, ustvari, njihova imena ne dopadaju jer smatraju da ih ona označuju kao drugačije i da su samo još jedna od stvari koje ih razdvajaju od njihovih nemuslimanskih vršnjaka.

Proučavajući značenja svojih imena učenici mogu, uz Božiju pomoć, mnogo naučiti o važnim islamskim konceptima i karakterima izgrađujući, tako, samosvijest i ponos što su muslimani i što nose islamsko ime.

Nastavnik može probiti led tako što će od učenika zatražiti da navedu neke poznate ličnosti i ono po čemu su poznati. Kada se učenici počnu uključivati u razgovor, nastavnik može zatražiti da kažu na koga od njih bi se željeli ugledati i zašto.

Kada se od njih zatraži da kažu svoja vlastita imena i da objasne njihova značenja, mnogi učenici će imati poteškoća da objasne šta njihovo ime, zapravo, predstavlja. Imena koja predstavljaju Božija svojstva treba pravilno objasniti (nastavnik treba spomenuti da svako ime koje u sebi sadrži neko Božije svojstvo, kao što je *Ehad* ili *Gaffur*, mora ispred sebe imati oblik *Abd* – “rob”, i ne bi ga se smjelo skraćivati zarad lakšeg izgovaranja).

Pomaganje učenicima da nauče značenja i osobenosti svojih imena može zahtijevati i mnogo više vremena od jednog nastavnog sata, ali koliko god da ga se izdvoji za ovakve diskusije, to je dobro utrošeno vrijeme. Kao rezultat, učenici bi, ako Bog da, mogli početi razmišljati o obrascima lijepog i pravičnog ponašanja na koje njihova imena upućuju i pokušati, kod sebe samih, razviti takva ponašanja.

Uvođenje geografije u obradu historijskih tema

Geografija se prepliće sa historijom. Predavati historiju bez geografije manjkav je i jednostran posao ograničenog dometa. Premda riječi mogu naslikati prekrasnu sliku svakog događaja, one ne mogu proizvesti efekt fizičkog subjekta. Unošenje geografije pomaže učenicima da vizualiziraju i upamte neki događaj tako što će ga povezati sa njegovim lokalitetom u globalnom kontekstu.

Poslanik Muhammed, a. s., je, u ranoj fazi svog života, bio trgovac. Putovao je iz Meke u udaljena mjesta sa trgovačkim karavanama. Kada je prešao u Medinu i postao državnik upuštao se u bitke sa svojim neprijateljima na mnogim mjestima u Arabiji. Nakon njegove smrti, halife su proširile muslimansku vlast na istok i zapad. Kada se govori o temama poput ovih, nastavnici rijetko koriste pomagala poput globusa, atlasa i mapa bilo koje vrste. Kao rezultat, imamo neznatan utjecaj na razmišljanje učenika, a u najboljem slučaju, desit će se da učenici zapamte nekoliko činjenica koje će nedugo zatim zaboraviti.

Da bi ohrabрили učenike da se aktivnije uključe u obrađivanje takvih tema, nastavnici ih trebaju postaviti tako da sadrže neku aktivnost. Od učenika, naprimjer, treba tražiti da svaki historijski događaj stave u geografski kontekst koristeći, pritom, papir u boji za modeliranje, bojice, makaze, prazne karte i referentne karte Bliskog istoka ili bilo kojeg drugog relevantnog geografskog lokaliteta.

Učenike treba pustiti da na ovim projektima iz historije rade bilo sami bilo sa jednim ili dvojicom kolega iz razreda. Naprimjer, prilikom izučavanja osvajanja Španije koje je predvodio Tarik ibn Zijad, učenici trebaju crtati prizore ili praviti papirne brodove, koji prikazuju preplovljavanje mora i iskrcavanje na Gibraltar. Oni, također, mogu praviti crteže vojničkih uniformi i vojne opreme korištene u to vrijeme. Treba ih podstrekavati da koriste bojice ili farbu u boji kako bi svoje projekte učinili sto atraktivnijim.

Iako ovakve aktivnosti uzimaju mnogo vremena, učenici će iz njih mnogo naučiti i uživati u iskustvu korištenja vlastitih ruku.

Značaj mjeseci islamskog kalendara

Za većinu nas prolazak kroz godišnji ciklus od januara do decembra je stvar rutine. Rijetko nam naumpadne da, prolazeći kroz ovaj ciklus, mi, također, upotpunimo još jedan ciklus koji počinje sa *muharremom* a završava sa *zul-bidždžetom*. Kada bi nas neko pitao za ime lunarnog mjeseca u kojem se trenutno nalazimo, mnogi od nas bi, vjerovatno, “pali na ispitu”. Ne treba ići daleko u potrazi za razlogom. Naš životni ciklus rada i odmora toliko se prepliće sa gregorijanskim kalendarom da jedino Božuk, Nova Godina, Dan Zahvalnosti i Uskrs, pojačani medijskom kampanjom u odgovarajuće vrijeme, ostaju dominantni u našoj svijesti. Mi trebamo uložiti dodatni napor da sebe i svoju djecu upoznamo sa islamskim lunarnim kalendarom, kao i sa solarnim kalendarom,

koji se, također, temelji na Božijim znakovima u kosmosu. Za razliku od solarnog kalendara, mjeseci u lunarnoj godini su obilježeni historijskim događajima od trajne važnosti za muslimane.

Kada nastavnik ili nastavnica planira svoju nastavnu strategiju, on ili ona treba uzeti u obzir značajne događaje koji karakteriziraju određeni mjesec i odvojiti nekoliko nastavnih sati za njihovo izučavanje. Ovih događaja se ne treba doticati usputno, nego ih treba iskoristiti kako bi se izvukli zaključci i pouke koje bi koristile u svakodnevnom životu.

Muharrem, koji navješćuje početak naše lunarne godine, značajan je na više načina. Naprimjer, poslanik Musa i njegovi sunarodnjaci spašeni su od potjere faraona i njegove vojske upravo tokom ovog mjeseca. Prema nekim tradicijama, dovu poslanika Adema Allah je uslišio u mjesecu *muharremu* u kojem je i lađa poslanika Nuha bezbjedno pristala uz obalu. Husein, jedan od Poslanikovih unuka, poginuo je u *muharremu* boreći se protiv tiranije. Događaji poput ovih međaši su islamske historije. Izučavanje ovih događaja trebalo bi pomoći u snaženju vjere kod naših učenika i pokazati da žrtvovanje vremena, novca, pa čak i života, na Božijem putu, ostaje preduvjet za učvršćivanje i preporod islamske vjere.

Rebiu l-evvel je mjesec u kojem je rođen Poslanik Muhammed, dobrotvor čovječanstva. Nastavnici trebaju podsticati svakog učenika da se uključi u aktivnosti vezane za proslavu mevluda.

Tokom mjeseca *zul-hidždžeta*, fokus treba biti na raznim aspektima hadža. Filmove o hadžu treba prikazivati učenicima u vrijeme nastave. Nastavnici trebaju stupiti u kontakt sa jednim ili dvoje hadžija (hodočasnici koji su posjetili Meku i obavili hadž) i zamoliti ih da učenicima govore o svom neposrednom iskustvu duhovnog uzdizanja tokom svog boravka u Meki, Medini i na drugim mjestima.

Nastavnici trebaju insistirati na tome da učenici, kada dođu na nastavu, pišu i lunarne datume uporedo s redovnim.

Demonstriranje pojedinačnog i grupnog obavljanja namaza

Nakon što djeca teorijski pređu sve korake potrebne za obavljanje namaza, oni se, obično, priključuju odraslima u obavljanju namaza, često ih imitirajući. Roditelji i nastavnici tada osjećaju zadovoljstvo što su njihova djeca naučila *sure(ta)* i dove potrebne da bi se u potpunosti i valjano obavio namaz. Međutim, da biste bili potpuno sigurni da djeca zaista poznaju osnove namaza (*fera'id*), neophodno je, kako pojedinačno, tako i grupno provjeriti i demonstrirati to znanje.

Za početak, nastavnik bi trebao pozvati jednog učenika da izdeklamira dva rekjata sabahskog farza. Nastavnik treba obratiti pažnju na to da li je i koje korake učenik preduzeo kako bi odredio pravac kible. Ovo bi samo po sebi trebalo biti zanimljiva aktivnost. Čak je i za odrasle poteško ustanoviti pravac jugoistoka (opći smjer kible iz većine mjesta u SAD-u)² u zatvorenoj prostoriji. Ukoliko je prostorija do ulice, učenik bi trebao pogledati kroz prozor da bi stekao neki opći dojam o svojoj lokaciji a, potom, se posvetiti ustanovljavanju željenog pravca. Ukoliko nastavnik posjeduje kompas, na učeniku je da ga upotrijebi i odredi pravac u kojem treba postaviti serdžadu za klanjanje.

Nastavnik bi, potom, trebao pozvati učenika da izgovori nijet (namjeru) za namaz i prouči suru Fatihu i sve ono što se izgovara na *ruku'u*, *kijamu* i *sedždi*. Ništa se ne smije uzimati zdravo za gotovo, bilo da je to učenje, stajanje ili način sjedenja. Obraćanje pažnje na detalje u ovoj fazi je vrlo važno, jer sve šta i kako će učenici raditi i prakticirati u godinama koje su pred njima zavisit će od obuke koju sada prođu.

Nije dovoljno da učenik zna obaviti zadani namaz tačno i ispravno; on ili ona trebaju, također, znati kako namaz predvoditi. Ukoliko učionica

nije dovoljno velika za ovu namjeru, nastavnik treba povesti učenike u prostor za obavljanje namaza i zatražiti od jednog od njih da bude imam. Nastavnik treba stati u stranu i promatrati hoće li predvodnik i razred pravilno obaviti sve pokrete u namazu. Svaku nepravilnost primijećenu tokom ovog procesa treba identificirati i upozoriti učenike na nju, uz instrukcije kako to popraviti. Ovu praksu treba nastaviti tokom godine sve dok svi u razredu ne dobiju priliku da predvode namaz i dok to ne budu potpuno ispravno radili (učenici će predvoditi cijeli razred a učenice samo druge učenice).

Osposobljavanje učenika da obave i džumu namaz još je jedna važna aktivnost. U džumansko vrijeme, mnogi ljudi brižno iščekuju dolazak *hatiba* (onaj koji drži govor ili *hutbu*). Ukoliko on ne dođe a niko od prisutnih nema dovoljno samopouzdanja da održi *hutbu* i predvodi džumu namaz, zajednica je, definitivno, na gubitku.

Od svakog učenik u višim razredima ili stepenima treba zatražiti da pripremi kratku *hutbu*. Svaki od njih treba odabrati određeni kur'anski ajet, prikupiti hadise vezane za taj ajet i identificirati neko aktuelno društveno pitanje koje se može objasniti Kur'anom i sunnetom Božijeg Poslanika.

Učenike, također, treba naučiti kako da obave dva bajramska namaza i dženzu namaz. Prilikom podučavanja učenika kako da predvode ili sudjeluju u dženzu-namaz, i većini nas će trebati da osvježimo svoje pamćenje ili konsultiramo neku zbirku radi odgovarajuće dove.

Pravila ponašanja prilikom jedenja na pizza zabavama

Zvuči zabavno! Previše pojednostavljeno! Ipak, ova aktivnost se može pretvoriti u iskustveno učenje islamskih pravila ponašanja u situacijama ručavanja s drugima. Strast naše omladine za pizzom je neopisiva. Stavite dva jela pred omladinca – tanjir pirjana i pleh pizze – i mladost

¹ U Bosni i većini zemalja u Evropi opći pravac kible je jugoistok (op. prev.).

će definitivno odabrati pizzu. Riječ "pizza" neobično fascinira mlađu generaciju. Samo njeno spominjanje pokrene žudna očekivanja među učenicima. Nastavnici često organiziraju pizza zabave, ponekad na vlastitu inicijativu a u ostalim slučajevima na traženje učenika. Ove zabave se mogu iskoristiti za uvođenje nekih manira i pravila islamskog ponašanja.

Kada učenici zatraže da organiziraju pizza zabavu, nastavnici ih trebaju pripremiti za to tako što će im kazati kako to uraditi. Ako je cilj samo zabava, onda će to i biti zabava. Učenici će navaliti na pizzu čim se pojavi, zgrabiti što više komada (ne imajući razumijevanja za ostale), jedan komad pojesti a drugi baciti, a u razredu će zavladati nered, sa ostacima i ambalažom razbacanim posvuda.

Da bi se izbjegla ovakva scena, nastavnik treba izdati nekoliko uputstava učenicima, podsjećajući ih da moraju slijediti pravila islamskog ponašanja na zabavi. Prvi korak je da moraju temeljito oprati ruke prije nego dohvate komad pizze. Prema navodima zdravstvenog biltena svjetski poznate Mayo Clinic-e u Minnesoti, pranje obje ruke prije svakog jela čuva nas od deset prenosivih zaraznih bolesti. Druga stvar koja se od njih očekuje jeste urednost. Svaki učenik treba sačekati

svoj red da uzme svoje parče. Treći korak je da sačekaju dok svi učenici ne uzmu svoj dio i vrate se na svoja mjesta. Četvrti korak je da niko ne počinje jesti dok se jasno i glasno u jedan glas ne prouči odgovarajuća dova kojom se priziva Allahov blagoslov na hranu. Peti korak je da se jede desnom rukom. Šesti korak je da se uzimaju mali zalogaji i da se hrana žvače, a ne da se zalogaji proždiru kako bi se što prije bacili na drugo parče (učenici često nastoje jesti svoju hranu prebrzo i ne sažvaču je ispravno, rizikujući davljenje hranom a kasnije i probavne smetnje). Sedmi korak je da međusobno dijele hranu u slučaju da se pojavi manjak ili ako bi neko bio posebno gladan. Osmi korak je da se pobrinu da svi pojedu ono što su uzeli i da se hrana ne baca. Deveti korak je da ostanu na svojim mjestima dok svi ne završe sa jelom, dajući vremena i praveći društvo onima koji sporije jedu, dok i oni ne pojedu svoj dio. Deseti korak je da prouče dovu u zahvalu Allahu što nam je podario hranjivu i ukusnu hranu. Dovu treba proučiti zajednički, glasno i jasno.

Nastavnik treba naglasiti zbog čega trebamo zahvaljivati Allahu na hrani, podsjećajući učenike na žive kosture izglednijih ljudi, žena i djece u zemljama pogođenim glađu ili sušom u različitim dijelovima svijeta.

Ljudi u ovim neplodnim zemljama ponekad moraju mukotrпно pješačiti dvadeset do trideset kilometara da bi dobili zdjelu jestive hrane. Hiljade njih strada pokušavajući stići do skloništa sa hranom. Nastavnik, također, može navesti i primjere beskućnika koji stoje u redovima za hranu u našem dvorištu, ovdje u Chicagu, New Yorku i drugim gradovima. Treba se pobrinuti da učenici shvate kolika je blagodat imati dovoljno hrane i vode u svojoj udobnosti koju pružaju škola ili kuća.

Da bi, za učenike, ova zabava bila stvarno iskustveno učenje, nastavnik mora čvrsto vjerovati u postizanje zadanih ciljeva. Ukoliko on ili ona smatra da ovakva jednokratna zabava sa ovim instrukcijama neće dovesti do promjene u ponašanju učenika, moglo bi se desiti da je on ili ona uopće i ne pokušaju organizirati. Istina je da postoji mogućnost da jednokratni pristup ne dovede do željene promjene, ali će učenike makar upoznati i suočiti sa Poslanikovim, a. s., sunnetom vezanim za jedenje. Ako svi nastavnici surađuju u tome na način da, kad god se organizira zabava, obavežu učenike da slijede ovaj pristup u ručavanju, oni će zasigurno nešto i naučiti. Ali ako roditelji nastave i budu to aktivno provodili kod kuće, vrlo je moguće da ova pravila pređu u naviku našoj mlađoj generaciji.